

uravnava lege po ravnotežnem organu, določitev »spodaj«, »zgoraj«, s čimer različna dimenzijska doživljanja šele postanejo ista.

Nazorni prostor in pa geometrijski prostor se ločita med seboj bistveno. Evklidov geometrijski prostor je enoten, neskončen, kontinuiran in se razteza enako na tri dimenzije. Vidni prostor ima vse te lastnosti razen neskončnosti. Središče geometrijskega prostora je 0 (središče), skozi katero si zamislimo koordinaten sistem, dočim je v središču vidnega prostora vsakdo sam, oziroma je to središče tik pred našimi očmi. Kot prostorno in oblikovno zaznavanje tako posredujejo številni čuti tudi gibalno zaznavanje (predvsem vidni, slišni, tipni, ravnotežni, mišični) in je često z njim zvezano tudi časovno zaznavanje. (Dalje.)

Narodna kultura

Prof. Ema Deisinger

Psiha slovenskega naroda

(Nadaljevanje.)

V slovenskih pregovorih in rekih je slovenska duša s pronicavo odločnostjo pogleda izpovedala izkušensko spoznano resnico, nezakrito od sanj in iluzij. Iz temeljev slovenskega bistva stalno zaudarja otožen in bridek nasmeh, tisti bridkostni nasmeh brez humorja, v katerem je spor med idealom in realnostjo in v katerem je usodna zaostritev nasprotij in obtožb. Tako zveni iz marsikaterega slovenskega pregovora težka obtožba nad odrto rano v narodnem telesu. Pestrost gest in gibov, vse kar je stalno stalo na straži in svarilo iz podzavestnih moči slovenskega bitja, so borbena znamenja za svetlejšo in lepšo podobo, za bolj sončno in veselo. Narodni pregovori obsevajo nevarnosti z lučjo svoje izkušensko spoznane resnice ter jemljejo teminam grozoto, da koraka človek svobodneje in trdneje. Ozka gaz, po kateri je v preteklosti hodil slovenski narod, je bila služeača ponižnost; turobna senca s te poti sega še v sedanost. Z bridko trpkim nasmehom se spominja ljudska modrost takega človeka, ki se mu življenje razpleta navzgor v suženjstvu in hlapčevstvu, navzdol pa v tlačanju podrejenih. Takole pravi ljudska modrost: Petlarska¹ uš hudo rezonira v gosposki suknji.

Nadarjen in v notranjosti bogat narod ni mogel nikdar popolnoma razkleniti okov, ki so mu jih nadel ti skozi stoletja v kri in meso vcepjeni pasivni atributi o ponižnosti, pohlevnosti, poslušnosti in skromnosti, ki niso nikakor bili oporišča za njegovo zdravo rast navzgor in navzven. Teh spon se ne bo otrešel zlepa, tudi ne v bližnji prihodnosti, ampak morda v kasnejših prevzgojenih generacijah. Ne smemo gledati samo svetlih strani slovenske duše, temnim pa se izogniti in glavo vtakniti v pesek. Za spoznavanje reakcij je važna tudi tista nema kretnja, ki se

¹ Petlarska = beraška.

prikrade samoumevno na lice slovenskega človeka, ko prebujajoči se izraz obraza izdaja, da v globelih njegove duše ni altruističnih tokov in vrelov. Obeti in upi nimajo potrebnega kvasu notranje požrtvovalnosti za bližnjega, za sorojaka, ampak je v oblikah in pogojih, pod katerimi je slovenski človek žil, vložil gon samoohrane svoj veto vzniku altruističnih in požrtvovalnih teženj, češ: Vsak je sam sebi najbližji! Vprav posestni in ohranitveni nagon ga ovira v močnejšem razponu peroti in v svobodnejši tveganosti. Kakor se kmet oklepa svojega koščka zemlje, uradnik svoje službice, tako se tudi širše plasti ljudstva vtesnjujejo v sebičnih enostranostih. Skopost in lakomnost, ti dve več ali manj očitni lastnosti malega človeka, sta zgoščeni narodu nevarni, ker lahko tirata ljudi v prehude materialistične malenkosti. Iz potrebe po ravnotežju, namreč da bi slovenskega človeka bolj prešinjala slast poleta, da bi se otresel mōre skoposti, ki ga pritiska k tlom, iz te volje po aktivni zavesti skupnosti in medsebojni pomoči veli ljudska modrost: Boljši pocedin kot držin.

Na drugi strani pa se razliva preko pokrajin slovenske duše tista mehkoča, ki sliči mirni, topli pomladni svetlobi, a ne izvira iz kake vrojene sentimentalne slabosti in tudi ni produkt s historičnim položajem pogojene vzgoje, ampak je tipična svojstvenost lepote slovanske duše vobče. Ta lastnost je prav za prav psihološka moč, ki napravlja slovensko dušo za nositeljico bogatih notranjih doživetij, dočim je sestavina stiskavosti in skoposti okvara, slovenske duše, ker ovira rast posameznika v skupnost, tako da je psihološka eksistenca naroda vsled te kvarne zmesi včasih zožena v območje osebnostnih-strankarskih interesov. Osebo korist vezati na kako politično stranko je najopasnejša manipulacija in vodi do izkrivljene notranje podobe človeka. Taka oblika je preozka, da bi v njej mogel rasti resnično živ organizem narodne skupnosti, povezanosti in medsebojne pomoči vseh članov. Etična podstava naroda ni v vprašanju gmotnih koristi, sredstev in prednosti posameznika, ampak v preprosti povezanosti in skupnosti vsakega posameznika z vsemi člani tega naroda. Tudi tej resnici je treba pogledati v oči, otresti se nesloge in razdorov ter graditi na tej etični podstavi naroda. Velika manifestacija slovenskega naroda se bo začela vprav tedaj, ko bo v vsakem posamezniku kar najbolj živa ta zavest narodne skupnosti, občestvenosti in povezanosti vsakega z vsemi člani svojega naroda. Če veliki narodi goje to vrednoto, tem bolj jo mora slovenski narod, da občutimo slast moči, rasti, zanosa, verovanja vase in samozavesti.

Duh tvornosti, ki je v slovenskem narodu velik, se je boril skozi dolga stoletja na raznih duhovnih popriščih in igral vladajočo vlogo tudi na umetnostnem področju, kjer se je dostojno proslavil. Že itak hrani slovenska duša v sebi veliko bogastvo duševnega sveta, tem veličastnejšo povzdigo lepote je doživela slovenska duša v umetnosti. O teh dragocenih spomenikih narodne umetnosti govore obsežna zbrana dela.²

² Gl. Steska V.: Slovenska umetnost; Stele: Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih; Zbornik za umetnostno zgodovino; Sič Albert: Narodne vezenine na Kranjskem, Kmečke

V trših življenjskih pogojih kot drugi narodi so Slovenci zato notranje bolj prekaljeni ter so ohranili svoje posebnosti in poteze značaja tudi v umetnosti. Duševno-čutna stvarjalna volja ljudstva je oblikovala snov po zamisli in predstavah iz kmečkega življenja. Kakor je slovenska narodna poezija kmečka in ne mestna, tako je tudi slovenska umetnost kmečkega izvora in je ne smemo ločiti od kmečkega življenja. Kakor svež žarek, ki prihaja iz prvobitne, zdrave, bogate slovenske duše je ta duševna moč ljudstva, ki je iskala izraza vedno le v podobah in ne v pojmi. Osrednje izhodišče slovenske umetnosti je lirično-ljubezensko, glede gradnje same pa smemo reči, da sta se združila dva činitelja v dosego umetnine: ljudski genij in rokodelstvo. Rokodelstvo je prvotno. Stoletja ne poznajo nobenega drugega stvarjalnega načina izražanja svojih čustev kakor po snovi v obliki dovršenega rokodelstva. Z rokodelstvom je prejel človekov stvariteljski nagon plemiški grb. Genij in rokodelstvo sta nujno morala delovati skupno, da se je nadaljevani razvoj rokodelske obrti organsko dvignil na visoko stopnjo umetniške dovršenosti. Zgodovina umetnosti pri vseh narodih je prav za prav v nekem smislu zgodovina razvoja gotove rokodelske panoge k zmeraj višjemu izpopolnjevanju.³

V slovenskem človeku je bila vedno močna težnja k lepoti, širini, višini in luči. Korak za korakom sta genij in rokodelstvo osvajala srca ljudi ter vela in pela čisti ritem dremajoče lepote, dokler se ni rodila iz njiju umetnost in se naposled ustalila kot dedna vednost naroda. Tla slovenske zemlje so nudila slovenski umetnosti dovolj tkiva, da je vdihnil ljudski genij-rokodellec vanj svoj sen lepote. V drugih zemljah, kjer je doma marmor in kamen, sta ta dva pustila svetlo sled v umetnosti, v naših krajih pa je les tisti material, v katerega je rezljal slovenski človek svoj odgovor na stvarstvo. Vedno je bilo v umetnosti tako, da je vpliven material domačih tal. Kakor je za egipčansko umetnost značilen bazalt in granit, za grško grški, za italijansko italijanski marmor, tako je za slovensko umetnost značilen les. Šumni gozdovi gorate Gorenjske so dajali dovolj raznovrstnega dobrega lesa v ta namen. Slovenska duša, ki nosi v sebi — kakor smo čuli že v prejšnjih poglavjih — sen mitične starodavnosti in težo življenjske resnobnosti, govori z isto modro besedo tudi v umetnosti. Lahko bi rekli, da družijo slovenska kmečka umetnost v psihološkem oziru v sebi troje elementov:

1. mitično čustvovanost,
2. kleno življenjsko resnobnost,
3. misel za stvarnost.

Vsi predmeti se izdelujejo edino iz miselnega vidika realne praktične uporabe.

---

hiše in njih oprave; Karlovšek: Slovenski ornament I., II.; Karlovšek: Umetnostna obrt, Slovenski domovi; Mal J.: Zgodovina umetnosti pri Slovencih, Hrvatih in Srbih; Cankar Izidor: Slovenska moderna umetnost; Sič A.: Zbirka ornamentov; Sič A.: Slovenske narodne noše. Itd.

³ Glej: Spieß, Die Bauernkunst.

Preprostost evangelija izpoveduje slovenska duša v umetnosti s stari-
m krščanskim simbolom IHS, ki ga je vtisnila na premnoge predmete,
ki služijo praktični uporabi, ne samo na prtičke v »bohkovem kotu«, na
pletene pisane košare, jerbace, cekarje itd.; na stare bajeslovne motive
pa naletimo na vezeninah in predmetih za hišno uporabo, iz mitičnega
rastlinoslovja pa igra največjo vlogo nagelj, ta simbol ljubezni.

Vas, ki je tvorila zaokroženo gospodarsko enoto, ni poznala specia-
lizacije v delu. Vaški umetnik je bil vse v eni osebi: rokodelec, ki je
moral izdelati s strokovnjaško vestnostjo naročeni predmet, je sam po-
godil lično obliko predmeta in se osredotočil vanjo tako, da je predmetu
vdihnil čar lepote, ga pobarval sam in okrasil v tistem okusu, ki je veljal
v vsem okraju za splošno merilo lepočutja. V tem se tudi loči kmečka
umetnost od mestne, ki je zapustila rokodelstvo, in se vsa posamezna
dela, ki služijo okrasitvi, opravljajo ločeno. Duševni proces vaškega in
mestnega umetnika je popolnoma drug; pri vaškem umetniku mirno in
trdno delo rokodelskega značaja, vestna izdelava in ozir na trpežnost
stvari, pri mestnem bolestna borba za obliko in slog. Vaški rokodelec
se je že zgodaj seznanil z materialom, pozna njegove posebnosti, spret-
nost roke in volja sta se zlili v eno, izdelani predmet pa govori vsemu
vaškemu občestvu razumljivo govorico. Tako je slovenska kmečka umet-
nost zrasla iz življenja slovenskega ljudstva, zanj je delal vaški umetnik
in ne proti njemu. Nikdar se doslej ni pri nas mislilo na to, kolika škoda
je zrasla našemu ljudstvu, ko so mu odvzeli umetnost in jo prenesli v
mestni atelje, jo ločili od rokodelstva, ljudstvo samo pa nakazali na
žalostne nadomestke za umetniško izživljanje, na gramofon, kino, na piv-
nice in gostilne. Poprej je bil v vasi vsak kmečki rokodelec kos tvornega
umetnika, ki je razumel ljudsko dušo, kakšne okraske ljubi na pohištvo,
skrinji, zibelki, živel je skupaj z ljudstvom, ga videl pri delu in počitku,
se veselil z njim v prazničnih dneh, njegova dela so zatorej nosila pečat
tiste lepote, ki jo je opazoval v narodni noši ljudstva, v njegovi pesmi in
plesu. Izdelava dobrih, trpežnih in solidno izdelanih predmetov sicer še
ni umetniško delo, toda zraven spada skulptura, slikarija in okrasitev.
Kmečka umetnost kljub temu ni nikaka lepotična umetnost kakor mestna,
je vezana na praktične in uporabne predmete, se odlikuje po trpežnosti
in solidni izdelavi, pa tudi po bogati izrezljanosti, okrasitvi in mični sli-
karji, da so bili vsi ti predmeti v veselje in ponos neveste in gospodinje
ter služili lepoti in toploti domačega ognjišča.

V slovensko narodno umetnost je bilo torej vključeno rokodelsko
delo. Izdelki so pričali o vživetosti celih generacij v to delo, cela poko-
lenja so nadaljevala rokodelsko tradicijo svoje rodbine in se posvetila
kaki izvestni rokodelski stroki ter po tej nasledila celo rodbinsko ime.

Razvrednotenje rokodelstva ima svoj vzrok v podvigu in razmahu
strojnega dela in v njegovi neomejeni produktivnosti, zaradi česar je tudi
naloga, obuditi in poživiti narodno umetnost danes vse težja, kajti kup-
čijsko izdelovanje predmetov z narodnimi motivi bi pomenilo množen-

stveno izdelovanje stvari, ki so napravljene brez posebne pažnje, vestnosti in ljubezni, tako da bi ne mogli govoriti o umetniški vrednosti izdelkov.

Rokodelstvo je torej oplojevalo umetnost, kjer se je pa umetnost ločila od rokodelstva, je nastala mestna moderna umetnost, ki ni več zadeva skupnosti in ljudskega občestva, njena govorica je prepuščena samovolji posameznika, ljudstvu pa je tuja in nerazumljiva ter potrebuje tolmačev-kritikov.

V slovenski narodni umetnosti ne vzbuja posebne pozornosti živahnost in pisanost barv — saj se tudi druge slovanske umetnosti odlikujejo še po večji pisanosti barv —, ampak se odraža bolj vitaliteta in resnoba slovenske duše ter njen poseben dar za subtilne in drobne vrednote življenja. Kakor v keramiki, tako je tudi v lepotičju (uhanih, iglah, zaponkah, okraskih), v narodni noši (avbah, pečah) izražalo slovensko ljudstvo s posebno nežnostjo lirično sanjavost svoje duše, tako da narodne umetnine dihajo iz sebe mirnost in veliko nežnost občutja, iskrenost, preprostost in ljubezen. Zunanjščina in notranjščina slovenske kmečke hiše je razodevala toplino domačnosti. Vsak kos, vsak predmet v njej je bil zaključena enota zase, ki ji ne moremo ničesar odvzeti in ničesar dodati. To enotnost posameznih predmetov ne smemo smatrati kot enoličnost, kajti enoličnost je dolgočasna, ampak je v tej enotnosti razgibanost in mnogoličnost; poleg src in nageljnov se vrstijo v pesniški ubranosti kot simbolni okraski na predmetih: ptice, tulpe, žarki, krogi, rozete, stilizirane cvetke, lističi, križi, kelihi itd. Na steklo slikane živobarvne podobe o smrti, poslednji sodbi, peklu, vicah govore s temi globokimi življenjskimi motivi o človeški usodi bolj zgovorno kakor besede v knjigah.

Slovenska narodna umetnost ima neko duševno privlačnost poleg ljubavne liričnosti in resnobe, tisto privlačnost, da predmete, s katerimi živiš in jih rabiš v vsakdanjem življenju, vzljubiš in ti nekako prirasto k srcu. Slovenska narodna umetnost je torej bolj duševnostnega značaja.

Posebej pa se še ozrimo na nekatere značilnosti v umetnosti alpskih Gorenjcev, da lahko psihološko zasledujemo njihov značaj v vseh odenkih na raznih popriščih. (Dalje.)

Rafael Zazuła

Nekaj snovi za pouk v višji ljudski šoli

II.

Apnenec

(Dalje.)

Apnenec je zelo razširjena kamenina, ogromni skladi te rudnine tvorijo Dinarsko gorstvo, Julijske Alpe in Karavanke. Važen je kot gradbeni material in kot sestavina plodne zemlje, ker izboljšuje njene fizikalne lastnosti in rodovitnost.

Splošno pouk o apnencu omejujemo na izdelovanje apna, opuščamo pa za kmetskega otroka bolj potrebno in zanimivo tolmačenje o kroženju apnenca iz mrtve v živo prirodo.